

CEVŞEN İLE İLGİLİ RİVÂYETLERİN TESPİT VE TAHLİLİ

Mustafa Öztoprak
Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yrd.Doç. Dr. Hadis

Öz: Cevşen, Şia kaynaklı, içinde 1001 esmanın geçtiği bir rivâyettir. Şia dünyasında oldukça fazla yaygın olan Cevşen, Ehl-i Sünnet Müslümanlar arasında da az da olsa tanınmaktadır. Cevşen rivâyeti, isnad açısından tek bir tarike sahiptir. Ancak onun geçtiği kitaplara bakıldığında, her birinde farklılıklar arz eden bir nakille karşılaşmak mümkündür. Türkiye’de bilinen Cevşen ile Şia dünyasındaki arasında oldukça fazla fark tespit edilmektedir. Cevşen, Şia’nın ikinci derece kaynaklarında geçmektedir. Cevşen’in geçtiği kitapların hepsi Kef’ami’nin Beledü’l-emîn isimli kitabını kaynak göstermektedirler. Ancak rivâyetin isnadında bulunan son râvî Musa Kazım ile Kef’ami arasında 701 yıl geçmektedir. Cevşen’in arada bulunan bu kadar zamanda başka herhangi bir kaynaktan geçmemesi, sonradan oluşturulduğu kanaatini güçlendirmektedir. Ehl-i Sünnet kaynaklarında geçmeyen, sadece Şia kitaplarında zikredilen Cevşen hakkında farklı âlimlerin değerlendirmeleri bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Cevşen, Rivâyet, Şia, Ehl-i Sünnet, Esmâ’ü’l-Hüsna.

Cevşen Riwayah: Analysis and Criticism

Abstract: The Cevşen, Shia origin, where in late 1001 names is a riwayah. . Cevşen more common in the world of Shia, Ahl al-Sunnah is known among Muslims, though few in number. The Cevşen of the riwayah, in terms of attributing one has tarik. But now that his book Looking at the differences in each encounter is possible to supply a transplant. The Cevşen known in Turkey rather than the difference between Shia are determined. The Cevşen is mentioned in secondary sources of Shia sources. Cevşen later, all of the books that illustrate Kef’ami’y resources. But the riwayah is located in the attributing of the last 701 years Kef’ami with rave Musa Kazim pass. Meanwhile, this much time to go through any other source strengthens the conviction that he subsequently created. Ahl al-Sunnah sources published only mentioned in the books of Shia scholars ratings are different about the Cevşen.

Keywords: Cevşen, Riwayah, Shia, Ahl al-Sunnah, Esmâ’ü’l-Hüsna.

روايات الجوشن: تحليلها و نقدها

ملخص: الجوشن هي رواية اصل الشيعة التي تحتوي علي الاسماء تبلغ عددها الى الف واحد اسما على الرغم ان الجوشن اكثر شيوعا في العالم الشيعة، لا يعلمها الا عدد قليل من المسلمين بين اهل السنة روايات الجوشن لديها طريق واحد للإسناد ولكن اذا نظرت الي الكتب حول هذا الموضوع لتظهر اكثر روايات المختلفة من حيث المحتوى هذه هي الحقيقة ان هناك اختلافات كثيرة بين نسخة الجوشن في تركيا و نسخة الجوشن في العالم الشيعة ورد الجوشن في اصل الشيعة الثانوية الكفعمي هو الذي مات في السنة 905 هـ الف اول الكتاب في هذا المجال اشارت الكتب التي تتضمن الاجزاء من الجوشن الي كتاب الكفعمي اسمه البلد الأمين ولكن هناك 701 سنة مدت خالية من الرواية بين الكفعمي و رواه الاخير موسى كاظم وبالتالي تتكون الشكوك حول موعد التأليف كتاب وربما ألف في وقت لاحق بعض العلماء الذين اعلما الآراء المختلفة بهذه الرواية التي تجد لنفسها مكانا في اصل الشيعة فقط مقابلا اهل السنة

الكلمات الرئيسية الجوشن الرواية الشيعة اهل السنة اسماء الحسنی

Giriş

İslâm inanç sisteminde duaların önemi büyüktür. İnsanın, herhangi bir şeye ihtiyaç duyduğunda, sıkıntılarla muhatap olduğunda ve sevinç anlarında dua ettiği bilinmektedir. İnsanın hayatında bu kadar yer tutan ibadetin temel esaslarının olması, Allah ve Rasûlü'nün uygulamalarıyla şekillenmesi bir Müslüman için önem arz etmektedir. Çünkü duanın nasıl yapılacağını bilmek, onu yapacaklar için rehberlik etmek önemlidir. Bu çerçevede gerek Kur'an-ı Kerim'de gerekse hadis-i şeriflerde birçok örnek dua bulmak mümkündür.

Kur'an-ı Kerim'in sübûtu kesin olduğu için ondan gelen duaların sıhhat seviyesinde herhangi bir problem yoktur. Ancak hadis-i şeriflerin bir kısmı için durum böyle değildir. En azından mezkûr kısımda değerlendirilen rivâyetlerde isnad ve metin açısından problemler bulunabilmektedir. Duayı yaparken "Allah Rasûlü bu şekilde yaptı, ben de öyle yaparak hem sünneti ihya eder, hem de dua ederim" şeklinde düşünürken, gerçekte Rasûlüllâh böyle yapmış mıdır? sorusunun bilinmesi bilinçli bir ibadet hayatına ulaşma açısından önem arz etmektedir. Bu meyanda, Allah Rasûlü'ne uhud savaşı sırasında Cebrâil tarafından öğretildiği belirtilen Cevşen rivâyeti isnad ve metin açısından değerlendirilecektir.

Cevşen, Farsça zırh anlamına gelmektedir.¹ Ehl-i Beyt kanalıyla Hz. Peygamber'den nakledildiği ifade edilen duanın adıdır. Cevşen denilince ilk olarak akla Cevşen-i Kebîr gelmektedir. Ancak çok fazla bilinmese de, Cevşen-i Sağîr isimli bir başka dua daha vardır. Biz makalemizde, herkesin Cevşen olarak bildiği Cevşen-i Kebîr'i ele alacağız.

Cevşen-i Kebîr, Şia dünyasında meşhur olup zamanla Ehl-i Sünnet mensuplarının bir kısmı tarafından da benimsenen bir duadır. İçinde, her birinde 10, bir tanesinde ise 11 Allah'ın isminin bulunduğu 100 maddede toplamda 1001 esma geçmektedir. Şia ile Ehl-i Sünnet arasını yakınlaştıracak, belki de ortak değerler olarak ele alınabilecek Cevşen haricinde de rivâyetler bulunmaktadır. Mesela, Celcelûtiyye ve Kumeyl bu çerçevede değerlendirilebilecek Şia kaynaklı ancak zamanla Ehl-i Sünnet dünyasında yer bulan dua içerikli rivâyetlerdir. Şia'nın mutaassıp tavrı ve sadece Ehl-i Beyt'ten gelen hadisleri kabul şartı² belki de Ehl-i Sünnetteki meşhur değerlerin onlara geçmesini engellemektedir. Ancak Ehl-i Sünnet dünyasında Şia'nın itibar ettiği Cevşen gibi rivâyetlere değer veren kesimler bulunabilmektedir.

Makalemizde, Cevşen olarak Müslümanlar arasında yer eden rivâyetin isnad ve metin açısından değerlendirmesi yapılacaktır. İki ana başlık halinde, Cevşen'in mahiyeti ve Cevşen hakkında farklı kesimlerin değerlendirmeleri incelenecektir.

A. Cevşen'in Mahiyeti:

1. Cevşen'in İsnadı

---

¹ Konu ile ilgili geniş bilgi için bk: Meclisi, *Bihâru'l-Envâr*, XCI, 382; Toprak, Mehmet, "Cevşen", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), Ankara 1993, VII, 462-464.

² Sofuoğlu, Cemal, "Şia-i İmamiyyenin Hadis Anlayışı", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, s. 265-266.

Cevşen hakkında genel olarak bir isnadı zinciri ifade edilmektedir. Şia dünyasındaki kitaplara ve Türkiye’de Cevşen’e değer veren kaynaklara bakıldığında isnadın şu şekilde oluştuğu görülmektedir. Musa Kazım (v. 183/799), Cafer-i Sâdık (v. 148/765), Muhammed Bakır (v. 114/733 [?]), Zeynelabidin (v. 94/712), Hz. Hüseyin (v. 61/680), Hz. Ali (v. 40/661) ve Hz. Peygamber (s.a.s.).³ Bazı kaynaklar, Zeynelabidin’e kadar isnadı zikrederken⁴ bazıları ise Musa Kazım’a kadar⁵ belirtmektedir. Cevşen rivâyeti, isnad açısından herhangi bir tenkide tabi tutulmamıştır. Şia kaynaklarında geçmiş olması, bunun temel nedeni olarak ifade etmek gerekmektedir. Çünkü onlara göre imamlar, Peygamberler gibi mâsum kabul edildiği için (نعتقد: أن (الإمامة كالنبوة؛ لا تكون إلا بالنص من الله تعالى على لسان رسوله والدليل) ⁶ on iki imamdan nakledilen söz, fiil ve takrirler Peygamber sözleriyle eş değerde görülüp dinin Kur’an’dan sonra ikinci kaynağı sayılmıştır (القطعي دال على وجوب الرجوع إلى آل البيت، وأنهم المرجع الأصلي بعد النبي لأحكام الله المنزلة)^{7,8}

Cevşen’in zikredildiği bütün kaynaklar, temel kitap olarak Kef’amî’nin *Beledü’l-Emîn*’ini göstermektedirler. Kef’amî, mezkûr eserinde 14 sayfada Cevşen’e yer vermektedir. Rivâyetin başında sadece “Peygamber’den nakledilmiştir (وهو مروى عن النبي) ibaresi geçmektedir. Herhangi bir isnada yer vermemektedir. Cevşen rivâyetini matbu olarak ilk defa Kef’amî *Beledü’l-Emîn* isimli eserinde zikretmesi, onun yaşadığı dönem göz önüne alındığında dikkat edilmesi gereken noktalar bulundurmaktadır. Çünkü

³ Meclisî, *Bihâru’l-envâr*, XCI, 382; Sebzevarî, Hacı Molla Esrar Hadi b. Mehdi Hadi-i, *Şerhu duâ’i’l-cevşeni’l-kebîr*, thk. Necefkuli Habibi, Danişgah-ı Tahran, 1296, s. 7; Gümüşhanevî, Ahmet Ziyâüddîn, *Mecmûatü’l-ahzâb*, III, 231; Bediüzzaman, *Lemalar*, s. 332.

⁴ Gümüşhanevî, Ahmet Ziyâüddîn, *Mecmûatü’l-ahzâb*, III, 231.

⁵ Meclisî, *Bihâru’l-envâr*, XCI, 382; Bediüzzaman, *Lemalar*, s. 332.

⁶ Muhammed Rızâ el-Muzaffer, *Akaidü’l-imâmiyye*, Mektebetü’l-ebhasi’l-akaidiyye, Tahran, ts., s. 86.

⁷ Muhammed Rızâ el-Muzaffer, *Akaidü’l-imâmiyye*, s. 81.

⁸ Üzüm, İlyas, “Şia”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2010, XXXIX, 118.

Kef'amî (v. 905/1500), hicri 840-905 yılları arasında yaşamış Şii bir âlimdir. Hz. Peygamber'in vefatından yaklaşık 868 yıl sonra Cevşen rivâyeti kayda geçirilmiştir. Cevşen rivâyetinin isnadını zikreden müellifler senedin en sonundaki râvî Musa Kazım'a yer vermektedirler. Musa Kazım'ın vefat tarihi 183/799 olarak ifade edilmektedir.⁹ Rivâyet, isnaddaki en son râvînin vefatından 701 yıl sonra Kef'amî'nin eserinde geçmektedir. Bu durum, Cevşen isnadının ve metninin sahîh olmadığına hatta sonradan oluşturulduğuna işaret etmektedir. Çünkü kaydı olmayan bir rivâyetin sözlü olarak miladi 1500'lü yıllara kadar başka raviler tarafından da farklı kitaplarda geçmesi gerekirdi. Ancak durum bunun hilafına gerçekleşmiştir. Kef'amî'nin *Beledü'l-Emîn* isimli eseri, isnad açısından değerlendirilmelidir. Çünkü kitabın geneline bakıldığında isnad sistemi olmaksızın rivâyetlere yer verildiği tespit edilmektedir.¹⁰ Ancak ondan sonra yaşamış ve Cevşen'e eserlerinde yer veren âlimler isnadı zikretmişlerdir. Kef'amî'den Cevşen'i aldıklarını ifade eden söz konusu müellifler, nedense onda olmayan isnadı Cevşen'in başında zikretmeye başlamışlardır. Buna ilaveten, sonraki müelliflerin Cevşen isnadında da farklılıkların olduğuna ise zaten yukarıda işaret edilmiştir.

2.Cevşen'in İçerik Mukayesesi

Cevşen'in içerik mukayesesine geçmeden önce rivâyetin metnini ve metnin akabinde onun faziletine dair zikredilenleri ifade etmek gerekmektedir. Rivâyet şu şekildedir:

Musa Kazım, Cafer-i Sadık, Muhammed Bakır, Zeynelabidin, Hz. Hüseyin, Hz. Ali (r.a.)'den rivayet edilmiştir. "Cebrâil,

⁹ Zirikli, Hayreddin Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Fârisî, *el-A'lâm kâmusu terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ*, Dâru'l-İlim, Beyrut 2002, VII, 321.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bk: Kef'amî, Takıyyüddin İbrahim b. Ali b. Hasen b. Muhammed el-Âmilî, *Beledü'l-emîn ve'd-dir'u'l-hasîn*, thk. Alâüddin el-A'lâmî, Müessesetü'l-A'lemî, Beyrut 1418, s. 265, 321, 322.

Peygamber (s.a.s.)'e uhud savaşında¹¹, savaşın şiddetlendiği anda geldi. Hz. Peygamber'in üzerinde ağır bir zırh vardı. Allah Rasûlü, Rabbine dua etti. Cebrâil geldi ve Ya Muhammed! Rabbin sana selam ediyor, üzerindeki zırhı çıkar ve hem sana hem de ümmetine emniyet sağlayacak olan şu duayı (Cevşen'i) oku. Kim evden çıkarken o duayı okursa Allah onu korur ve cennet o kimseye vacip olur. Buna göre Allah, Cevşen-i Kebîr'i dünyayı yaratmadan 50.000 yıl önce arşın direkleri üzerine yazmıştır. Bu duayı okuyan veya yazılı olarak üzerinde bulunduran kimse dünyada her türlü belâ, âfet, hastalık, yangın ve soygundan korunduğu gibi Allah ile kendisi arasında perde kalmaz ve bütün istekleri yerine getirilir. Cevşen-i Kebîr ile Allah'a münâcâtta bulunan kimseye Bedir şehitleri derecesinde 900.000 şehit sevabı verilir. Bu duayı kefeninin üzerine yazan mümin ise azap görmez, münker-nekir korkusundan emin olur ve Allah o kimsenin kabrine 70.000 melek gönderir. Onu okuyan kimse dört semavî kitabı okumuş gibi olur; her harfi için kendisine cennette iki ev ile iki eş verilir; ayrıca insandan ve cinlerden olan bütün müminlerinki kadar sevap kazanır, asla cehenneme girmez. Kim halis niyetle Ramazan ayının başında onunla dua ederse Allah ona kadir gecesinin sevabını verir. Kim onunla Allah'a dua ederse, onunla Allah arasında bir perde kalmaz ve Allah ona istediğini verir...."¹²

Cevşen, yüz maddeden oluşmaktadır. Her bir madde 10, bir madde ise 11 olmak üzere toplamda Allah'ın 1001 ismi geçmektedir. Şia dünyasındaki Cevşen ile Türkiye'deki Cevşen arasında farklar bulunmaktadır. Bu farklılıkları birkaç maddede toplamak mümkündür:

¹¹ Rivayetler incelendiğinde, bazılarında uhud savaşına giderken, bazılarında uhud savaşının kızıştığı esnada, bazılarında ise bir savaşta ifadesi geçmektedir. Ancak rivayetlerin büyük çoğunluğunda, uhud savaşında ifadesini zikretmektedir.

¹² Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, s. 382-384.

a. Yapılan incelemeler neticesinde, Şia dünyasındaki Cevşen’de bulunup da Türkiye’deki Cevşen’de ya değiştirilmiş ya da bulunmayan 240 farklı nokta tespit ettik. Tek rivâyetten bu kadar farklılığın çıkması dikkate alınması gereken bir noktadır. Söz konusu farklılıklardan birkaçını şu şekilde zikredebiliriz: Cevşen’lerde, 23 ile 37., 30 ile 31 ve 35 ile 36. madde yer değiştirmiştir.

b. Türkiye’de yaygın olarak okunan nüsha ile Şia dünyasındaki metin arasında fazlalıklar ve eksiklikler bulunmaktadır. Mesela, Türkiye nüshasındaki 32. maddede “Ya Vâcid” ve “Ya Hâdî” Şia dünyasındaki nüshada bulunmamaktadır. Şia nüshasındaki Cevşen’in 32. maddesinde geçen “Ya Ehad” ve “Ya Hâmid” Türkiye nüshasında yoktur. Ayrıca, Şia dünyasındaki nüshanın 100. maddesi Türkiye’deki nüshada tespit edilememiştir.

c. Türkiye nüshasında Arap dili açısından da problemler vardır. Mesela, “Ya” nida/seslenme harfidir. Kendinden sonra gelen kelime fethalı olması gerekmektedir. Ancak zamme olarak harekelenmiştir. 33. madde de, “Ya E’zame” olması gerekirken “Ya E’zamü”, “Ya Ekrame” olması gerekirken “Ya Ekramü” vs. yapılmıştır. Şia dünyasındaki nüshalarda ise nidalar dammelidir.

d. Türkiye’deki Cevşen’de, her bir maddeden sonra “*Sübhanেকে ya lailahe illa ente’l-emânü’l-emân hallisna mine’n-nâr*” şeklindeki dua tekrar edilmektedir. Bu dua, Şia dünyasındaki Cevşen’de bu şekliyle bulunmamaktadır. Söz konusu duanın bir bölümündeki ifadeler belirli sayılardan sonra değişmektedir. Mesela, ilk 20 maddede “*Hallisna mine’n-nâr*”, 21 ila 60. maddeler arasında “*Ecirna mine’n-nâr*”, 61 ile 90. maddeler arasında “*Neccina mine’n-nâr*” ve kalan 10 madde ise “*Hallisnâ mine’n-nâr*” şeklinde geçmektedir. Ayrıca Şia dünyasındaki nüshada, “*Sübhanেকে Ya lailahe illa ente’l-emânü’l-emân hallisna mine’n-nâr*” şeklindeki dua yok iken onun

yerine biraz daha değişik “*Sübhanেকে ya lailahe illa ente'l-gavse el-gavs hallisnâ mine'n-nâr*” şeklinde geçmektedir.

e. Bazı bölümlerde kelimelerin müradiflerinin kullanılması açısından farklılıklar bulunmaktadır. Mesela, 52. maddede *يَا رَبِّ يَا رَبِّ الْأَخْيَارِ النَّبِيِّينَ وَالْأَبْرَارِ* “Ebrâr” ve “Ehyâr” kullanılması gibi. Şia dünyasındaki nüshada yukarıdaki halde iken, Türkiye’deki nüshada “Ebrar” ve “Ehyar” yer değiştirmiştir. 55. maddede benzer bir durum söz konusudur.

f. Cevşen’de 24 farklı ayetten parçalar da yer almaktadır. Mesela, 68. maddedeki 6 tane ayetten parçayı şu şekilde zikredebiliriz:

يَا مَنْ جَعَلَ الْأَرْضَ مِهَاداً يَا مَنْ جَعَلَ الْجِبَالَ أَوْتَاداً يَا مَنْ جَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجاً يَا مَنْ جَعَلَ الْقَمَرَ نُوراً يَا مَنْ جَعَلَ اللَّيْلَ لِبَاساً يَا مَنْ جَعَلَ النَّهَارَ مَعِاشاً يَا مَنْ جَعَلَ النَّوْمَ سُبَاتاً يَا مَنْ جَعَلَ السَّمَاءَ بِنَاءً يَا مَنْ جَعَلَ الْأَشْيَاءَ أَرْوَاجاً يَا مَنْ جَعَلَ النَّارَ مِرْصَاداً

68. maddenin metninde siyah puntolarla gösterilen yerlerin geçtiği ayeti kerimeler şunlardır: *جَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجاً* Nuh, 71/16, *الْقَمَرَ نُوراً* Yunus, 10/5, *السَّمَاءَ بِنَاءً* Furkan, 25/47, *السَّمَاءَ بِنَاءً* Bakara, 2/22.

3. Hz. Peygamber ve Zırh

Cevşen rivâyetinde Cebrâil (a.s.)’ın Hz. Peygamber’den Uhud savaşına giderken üzerindeki zırhı çıkarmasını istediği geçmektedir. Bu durum, Allah Rasûlü’nün tedbirli hareket etmeyi elden bırakmadığına dair rivâyetlerini akla getirmektedir. Hz. Peygamber’in ihtiyatlı hareket etmeye verdiği önem birçok rivâyette geçmektedir.¹³ İhtiyatı elden bırakmayan bir nebinin

¹³ Allah Rasûlü’nün ihtiyatlı olmayı teşvik eden birçok hadisi bulunmaktadır. Bunları şu şekilde zikredebiliriz: Peygamber (s.a.s.)’ın Medine’ye geldiği günlerden biriydi. Bir tedirginlik hissetti, uyuyamadı. “Keşke bu gece dikkatli sahâbilerimden biri beni korusa” derken dışarıda bir silah hışırtısı duydu: “Kim var orada?” diye seslendi. Dışarıdaki kişi, “Sa’d b. Vakkas’ım” diye cevap verdi. “Bu saatte niçin geldin, Sa’d?” diye sorunca da: “Rasûlüllâh’a bir tehlike gelebilir diye içime bir korku düştü. Sizi korumaya geldim” dedi. Rasûlüllâh bu uyanık sahâbisine dua etti ve gönül huzuruyla

zırhı çıkardığını düşünmek, rivâyetler arasında bir tenakuzun olabileceği sonucunu doğuracaktır. Bu durum, Allah Rasûlü'nün Uhud ve sonrasında katıldığı savaşlarda zırh giyip-giymediğine dair bilgileri tespit etmenin önemini ortaya koymaktadır.

Hız. Peygamber'in hayatı boyunca kullandığı belirtilen yedi zırh tespit edilmektedir. Söz konusu zırhlar: Zâtülfudûl, Fiddâ, Sa'diyye, Betrâ, Zâtülhavâşi ve Hırnık'tır. Bunlardan Zâtülfudûl, vefatı esnasında borcu karşılığında bir yahudi'nin elinde rehin bulunuyordu.¹⁴

Hız. Peygamber, uhud günü iki zırhı üst üste giyerek savaşa gitmiştir. Şia kaynaklarında geçen Cevşen rivâyetinde Cebrâil (a.s.)'in savaş esnasında geldiği belirtilirken, Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî'nin *Mecmûatü'l-ahzâb* isimli eserinde savaşa giderken geldiği geçmektedir. Şia kaynaklarındaki Cevşen'de savaşta Rasûlüllâh'ın Allah'a yardım amaçlı yaptığı dua'dan bahsederken, *Mecmûatü'l-ahzab*'ta sıcaklıktan sıkıntıya düşmesi

---

yatağına yatıp uyudu (Buhârî, Cihâd 70, Temennî 4; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 39-40). Peygamber Efendimiz bir savaşa gittiğinde, önemli mevkilere nöbetçi diker ve onlara dikkatli olmalarını tembih ederdi (Ebû Dâvûd, Cihâd 16). Ümmetine birçok bakımdan tedbirli olmayı öğretti. Gece karanlığı basarken şeytanların yeryüzüne dağıldığını, o saatte çocukları sokağa çıkarmamak gerektiğini, ama bir süre sonra onları serbest bırakmakta bir sakınca bulunmadığını söylerdi (Buhârî, Bed'ül-halk 11;12, Müslim, Eşribe 97). Geceleyin yatarken kapıları kapamayı, kandilleri ve ateşi söndürmeyi, içinde yiyecek bulunan kapların ağzını örtmeyi, su tulumlarının ağzını bağlamayı tavsiye ederdi. Kabın üzerine örtecek bir şey bulunmadığı zaman, oraya, besmele çekerek bir tahta parçası konmasını öğütlerdi (Buhârî, Bed'ül-halk 11, 12; Müslim, Eşribe 96, 99, 101). Bir Ramazan gecesinde Hız. Peygamber Mescid-i Nebevî'de itikâfa girmişti. Kendisini ziyarete gelen Safiye annemizi evine götürüyordu. Yolda iki kişiyle karşılaştı. Onlara "Biraz yavaş olun" diye seslendi ve yanındaki hanımın eşi Safiyye Binti Huyey olduğunu söyledi. O iki sahâbi, Rasûlüllâh hakkında kötü bir şeyi akıllarından bile geçirmeyeceklerini söyleyince, Allah Rasûlü sözünü şöyle tamamladı: "Şeytan, insanın vücudunda kan gibi dolaşır, Onun sizin kalbinize bir kötülük - veya bir şüphe- atmasından korktum" buyurmuşlardır (Buhârî, İtikâf 11, Bed'ül-halk 11, Ahkâm 21; Müslim, Selâm 23-25), Konu ile ilgili ayrıca bk: Kandemir, Yaşar, "Tedbiri Elden Brakmamak", *Altınoluk Dergisi*, İstanbul 2004, sayı: 221, s. 28.

¹⁴ Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, VI, 121; Usta, Aydın, "Zırh", *DİA*, Ankara 2013, XLIV, 391-394.

sonucu bir ferahlama amacıyla Cebrâil'in Cevşen'i getirdiği zikredilmektedir. Her iki rivâyetin de ortak noktası olayın uhud savaşında meydana geldiği yönündedir. Allah Rasûlü'nün diğer savaşlara nazaran iki zırh ile birlikte gittiği savaşta zırhını çıkardığına dair Cevşen için geçen rivâyetlerin, aksini savunan hadislerden çok az sayıda hatta bir tane kalması fevkalade dikkat çekicidir. Bu noktada uhud savaşındaki zırhı çıkarıp-çıkarmama olayını test edebilecek bir noktayı açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. O nokta, eğer Allah Rasûlü'ne uhud savaşında "zırhını çıkar bu dua sana koruyucu olarak yeter" denilmişse, O'nun uhuddan sonra katıldığı savaşlarda zırh kullanmış mıdır? sorusunun cevabı önem arz edecektir.

Rivâyetler incelendiğinde, Allah Rasûlü'nün uhud savaşından sonra da katıldığı savaşlarda zırh kullandığına işaret edilmektedir. Mezkûr rivâyetlerde, Allah Rasûlü'nün Hayber'in fethinde Zâtülfudûl ve Sa'diyye isimli iki zırhı üst üste giymiş, Mekke'nin fethinde örme zırh ve Huneyn savaşında normal bir zırh kullandığı geçmektedir.¹⁵ Ayrıca, vefat etmeden önce de yiyecek karşılığında zırhını bir yahudi'ye emaneten verdiği bilinmektedir.

Uhud savaşından sonra zırh kullanmaya devam eden Hz. Peygamber'in Cevşen olayını yaşamadığı sonucuna varmak mümkündür. Çünkü bu savaşta, diğer savaşlara nazaran güvenliğe daha fazla önem atfetmiştir. Belki sadece zırh giyip-giymediğinden bahsedilirken diğer güvenliğe dair noktalar göz ardı edilmektedir. Mesela, Allah Rasûlü uhud savaşında miğfer kullanmıştır.¹⁶ Miğfer, kullanan kişinin başına gelebilecek zararlardan korumayı amaçlayan bir savaş malzemesidir. Miğfer kullanması, Allah Rasûlü'nün sadece zırhla değil, onun

¹⁵ Taberî, *Tarih*, II, 220; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, IV, 216; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefayât*, I, 45.

¹⁶ Vâkîdî, *Meğâzi*, I, 214; Sariçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 174.

dışındaki güvenliğini de gözden geçirmeyi ihmal etmediğini göstermektedir. Rasûlüllâh'ın savaş anlayışını ifade eden şu hadis, Cevşen rivâyetinin gerçekleşme ihtimalini zayıflatan bilgiler ihtiva etmektedir. Rasûlü Ekrem'e, uhud savaşının nerede yapılacağı müzakere edildikten, savaşın şehrin dışında yapılacağı kararı verildikten sonra bazı sahabiler kararın Allah Rasûlü'nün isteğinin zıddında çıkmasıyla yanlış yapıldığı düşüncesiyle görüşlerinden dönme yönünde başvurmuşlardı. Bunun üzerine Allah Rasûlü, "Bir peygamber zırhını giydikten sonra Allah onunla düşmanları arasında hüküm verinceye kadar çıkarmaz. Eğer sabreder ve görevinizi yaparsanız, Allah zaferi size ihsan edecektir"¹⁷ buyurmaktadır.

Rasûlüllâh (s.a.s.) gibi ashabı da zırh giymektedir. Girdikleri savaşlarda elde ettikleri ganimetlerin içinde yüklü miktarda zırhın olduğu tespit edilmektedir. Allah Rasûlü Huneyn savaşına çıkarken, Safvan b. Uyeyne'den 100 adet zırh ödünç almıştır.¹⁸ Tebuk seferine çıkan Rasûlüllâh, yol üstündeki bölgelerde yaşayan, çoğunluğunu Hristiyanların, az kısmını da Yahudilerin oluşturduğu kabileleri İslam'a davet etmişti. Mezkûr bölgelerden biri olan Dumetülcendel'e gönderilen Halid b. Velid komutasındaki birlik, bölgenin liderini yakalayıp getirmişti. Cizye vermeyi kabul eden kabile liderinin ödeyecekleri arasında 400 adet zırh da bulunmaktadır.¹⁹

Allah Rasûlü, yaşadığı bölgenin iklim şartlarını bilen birisidir. Söz konusu coğrafyada insanlar savaşlara malum yüksek sıcaklıkların altında gitmektedir. Rivâyetlerde Cevşen'in gelme sebeplerinden biri olarak gösterilen hava sıcaklıklarının etkili

¹⁷ İbn İshak, Ebû Abdullah Muhammed b. İshak b. Yesar, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* thk. Ahmet Ferid el-Mezidi, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1424, I, 301; Vâkidi, *Meğâzi*, I, 214; Taberî, *Tarih*, II, 60; İbn Kesir, *el-Bidye ve'n-Nihâye*, IV, 16.

¹⁸ en-Nisâbüri, Hâkim, *el-Müstedrek ala sahıhayn*, II, 54; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, I, 335.

¹⁹ İbn Kesir, *el-Bida'ye ve'n-nihâye*, Mektebetü'l-maarif, Beyrut, ts., V, 23.

olduğuna dair bilginin O'nun hayatıyla bağdaştırmanın zor olacağı tespit edilmektedir. Çünkü hava sıcaklığı, O'nun hayatında amaçlarını gerçekleştirme yönünde engel teşkil etmemektedir. Bunun en önemli kanıtı Tebük savaşıdır. Tebük savaşı hurmaların olgunlaştığı dönemde, sıcak yaz günlerinde yapılmıştır.²⁰ Ancak Allah Rasûlü, sefere çıkmak için sıcaklığı engel olarak görmemiştir.

B. Cevşen Hakkındaki Değerlendirmeler

Cevşen'in farklı yönleriyle alakalı değerlendirmeler bulunmaktadır. Söz konusu değerlendirmelerle Cevşen'in daha iyi anlaşılması, farklı mezheb ve âlimlerin görüşlerinin aktarılması, meseleyi daha iyi anlama adına yardımcı olacaktır. Bu çerçevede, Türkiye'de Cevşen'e fevkalade önem veren Bediüzzaman Said Nursî'nin görüşlerini almak faydalı olacaktır. Şia dünyasından çıkan Cevşen'e ve onun faziletine dair rivâyetin devamında gelen bilgiler için Ehl-i Sünnet âlimlerinin neler söylediğini bilmek gerekmektedir.

1. Bediüzzaman Saîd Nursî ve Cevşen

Ülkemizde Cevşen'in yoğun olarak okunduğu birkaç cemaat bulunmaktadır. Bunların başında nur cemaati gelmektedir. Bediüzzaman Said Nursî, *Risâle-i Nur* isimli eserinin farklı yerlerinde Cevşen'e atıflar yapmıştır. Öncelikle söz konusu atıfların hepsinin cevşen okumaya teşvik yönünde olduğunu belirtmek gerekmektedir. *Risâle-i Nur* külliyyatının farklı kitaplarındaki çalışmalarda geçen Cevşen tavsiyelerini şu şekilde zikredebiliriz:

Bediüzzaman, *Lemalar*'da, Cevşen'in değerini ifade ederken, başka bir duayı da yanında zikretmiştir. O, "Yüz hâsiyeti ve faydası bulunan Evrâd-ı Kudsiye-i Şâh-ı Nakşibendîyi veya bin hâsiyeti bulunan Cevşenü'l-kebir'i, o faydaların bazılarını

²⁰ Taberî, *Tarih*, II, 182; Zehebî, *Tarihu'l-islam*, I, 335.

maksud-u bizzat niyet ederek okuyorlar, onun faydalarını göremiyorlar, göremeyecekler ve görmeye de hakları yoktur”²¹ değerlendirmesini yaparken, Cevşen’in gerçek değerini bilmeyenlerin olduğuna işaret etmektedir.

Bediüzzaman, *Risâle-i Nur*’un bazı yerlerinde ise Cevşen’den örnekler vererek, onun değerinin büyüklüğünü ifade etmeye çalışmıştır. Mesela, “Kur’ân’ın hakiki ve tam bir nevî münâcâtı ve Kur’ân’dan çıkan bir çeşit hülâsası olan Cevşenü’l-kebir namındaki münâcât-ı Peygamberîde yüz defa “Sübhâneke yâ lâilâhe illâ ente’l-emânü’l-emân hallisnâ ve ecirnâ ve neccinâ mine’n-nâr” - Sen aczden ve şerikten münezzeh ve mukaddessin. Senden başka ilâh yok ki bize imdat etsin. El-aman, el-aman! Bizi azap ateşinden ve cehennemden halâs et, kurtar ve bize necat ver- cümlesinin tekrarında, tevhid gibi kâinatça en büyük hakikat ve mahlûkatın rububiyete karşı teşbih, tahmid ve takdis gibi üç muazzam vazifesinden en ehemmiyetli bir vazifesi ve şekâvet-i ebediyeden kurtulmak gibi nev-i insanın en dehşetli meselesi, ubudiyet ve acz-i beşerin en lüzumlu neticesi bulunması cihetiyle binler defa tekrar edilse yine azdır.”²²

Bediüzzaman Said Nursî, Cevşen’in sadece bir dua olmadığını aynı zamanda insanlığı aydınlatan bir ışık mesabesinde olduğuna işaret ettiğini şu şekilde zikretmektedir: “Cevşenü’l-kebir, kâinatı baştanbaşa nurlandırıyor, zulûmat karanlıklarını dağıtıyor, gafletleri, tabiatları parça parça ediyor; ehl-i gaflet ve ehl-i dalâletin altında saklanmak istedikleri perdeleri yırtıyor gördüm, kâinatı envâıyla pamuk gibi hallaç ediyor, taraklarla tarıyor

²¹ Bediüzzaman Said Nursî, *Lemalar*, s. 136.

²² Bediüzzaman, *Şuâlar*, s. 221.

müşahede ettim. Ehl-i dalâletin boğulduğu en son ve en geniş kâinat perdelerinin arkasında envâr-ı tevhidi gösteriyor.²³

O, Cevşen'in isnadından hiç şüphe etmemektedir. Onun Hz. Peygamber'den gelen sağlam bir rivâyet olduğunu kabul etmektedir. Aksi yönlü ifadeleri söyleyenlere ise hayret etmekte, maddeler halinde delillerini belirtmektedir. Bu düşüncesini *Lemalar* isimli kitabında şu şekilde zikretmektedir: “Rasûl-i Ekrem (s.a.s.), Cevşenü'l-kebir namındaki münacat-ı âzamında, marifetullahta gayet yüksek ve gayet câmi derece-i marifetini göstererek böyle demiştir; biz de hayâlen o zamana gidip, Rasûl-i Ekrem (s.a.s.)'in dediğine âmin diyerek, aynı münacatı kendimiz de söylüyor gibi, sadâ-yı Muhammedî (s.a.s.) ile deriz.²⁴ Aziz sıddîk kardeşlerim, bir biçare vesveseli ve hassas ve dinsizlerle görüşen bir adam, meşhur dua-ı nebevî olan Cevşenü'l-kebir hakkında ve akıl haricindeki sevap ve faziletine dair bir hadisi görmüş, şüpheyeye düşmüş. Demiş: “Râvî, Ehl-i beytin imamlarından. Hâlbuki hadsiz bir mübalağa görünüyor. Meselâ içinde der: Bu duaya Kur'ân-ı Kerim kadar sevap verilir. Hem göklerdeki büyük melâikeler, o dua sahibini gördükçe kürsülerinden inip ona pek büyük bir tevazu ile hürmet ederler. Bu ise, aklın ve mantığın mikyaslarına gelmez” diye, *Risâle-i Nur*'dan imdat istedi. Ben de Kur'ân'dan ve Cevşen'den ve nur'lardan gayet kat'î, tam akıl ve hikmete mutabık bir cevap verdim. Size gayet kısa bir icmâlini beyan ediyorum. Şöyle ki, ona dedim:

a. Yirmi dördüncü sözün üçüncü dalında on adet “usûl” var, böyle şüpheleri esasıyla keser, izale eder. Ona bak, cevabını al.

Bediüzzaman, söz konusu yerde kıyamet alametleriyle ilgili konularda yanlış anlaşılan hadislerin nasıl anlaşılabileceğini

²³ Bediüzzaman, *Kastamonu Lâhikası*, s. 179.

²⁴ Bediüzzaman, *Lemalar*, s. 332.

kendisinin belirlediği on maddede ifade etmektedir. On maddenin ikincisi, “Dinî meselelerde delil gerektiren ve gerektirmeyen konular” ve beşincisi, “Evliya ilhamının hadisle karıştırılmasından doğan sonuçlar” başlıklarını taşımaktadır. İkinci maddenin açıklamasında, “İmanî olmayan konularda katî delil istenmez”²⁵ değerlendirmesinde bulunurken, beşinci maddenin açıklamasında “Bazı ehl-i keşif ve ehl-i velâyet olan muhaddisîn-i muhaddesîn ilhamlarıyla gelen bazı maânî, hadis telâkki edilmiş. Hâlbuki ilham-ı evliya’da, bazı ârizalarla hata olabilir. İşte, bu neviden bir kısım hilâf-ı hakikat çıkabilir.”²⁶ Bediüzzaman, evliyanın ilhamla aldıklarına mezkûr ifadelerinde hataların olabileceğini ifade etmektedir. Ancak Cevşen konusunda böyle bir hatanın olmadığını, bizzat kendisinin onu ilhamla aldığını şu şekilde ifade etmektedir:

“...Yeni Said’in hususi üstadı olan İmam-ı Rabbanî, Gavs-ı Âzam ve İmam-ı Gazzâlî, Zeynelâbidin (r.a.) hususan Cevşenü’l-kebîr münacatını bu iki imamdan ders almışım. Hz. Hüseyin ve İmam-ı Ali’den aldığım ders, otuz seneden beri, hususan Cevşenü’l-kebîr ile daima onlara manevi irtibatımda, geçmiş hakikati ve şimdiki *Risâle-i Nur*’dan bize gelen meşrebi almışım.”²⁷ Bediüzzaman, Cevşen’in ilham yoluyla alınabileceğini ifade etmesi ve bizzat hayatından örnek vermesi, özellikle ehl-i tasavvufun hadis alma yollarından biri olarak temayüz eden, ancak hadisçiler tarafından dikkate alınmayan “ilham yoluyla hadis alma”²⁸ düşüncesini kabul ettiğini göstermektedir.

²⁵ Bediüzzaman, *Yirmi Dördüncü Söz*, s. 147.

²⁶ Bediüzzaman, *Yirmi Dördüncü Söz*, s. 148.

²⁷ Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası*, s. 18.

²⁸ İlham yoluyla hadis alma ameliyesi üzerinde tartışmalar yapılagelmiştir. Tartışmaların genellikle iki cenahı olmuştur. Bunlardan birisi hadisçiler diğeri ise ehl-i tasavvufur. Hadisçiler, hadis tahammül ve eda yöntemlerinin genel kabul görmüş esaslar üzerinde yapıldığını ifade ederek, farklı bir yöntem olan ilhamla hadis almanın doğru olamayacağını beyan etmişlerdir.

b. Her gün bütün ümmet kadar hasenat ona işlenen ve bütün ümmetin saadetlerine yardım eden ve İsm-i Âzam'ın mazharı ve kâinatın çekirdek-i aslîsi, hem en mükemmel ve cami meyvesi olan zât-ı Ahmediye (s.a.s.), o duanın kendi hakkında o azim mertebesini görmüş, ona haber veren Cebrail (a.s.)'dan işitmiş, başkalarını kendine kıyas etmiş veya edilmiş. Demek o pek fevkalâde ve acip sevap, zat-ı Ahmediye'nin velâyet-i kübrasından ona gelmiş. Küllî, umumî değil, belki o duanın mahiyetinde böyle harika bir kıymet var ve İsm-i Âzam mazharı olan zatın tebâiyetiyle başkalarına dahi o sevap mümkündür; fakat gayet ehemmiyetli şartları var, yalnız okumak kâfi gelmez. Yoksa muvazene-i ahkâmı bozar, farzlara ilişir.

c. O duâ, nasıl ki zat-ı Ahmediye'ye baktığı vakit mübalağadan münezze ve ayn-ı hakikat oluyor. Öyle de, o duadaki yüzer Esmâ-i Hüsnâ'nın hakikatlerine baktığı zaman değil mübalağa, belki onların nihayetsiz tecellilerinden gelmesi

---

Ehl-i tasavvuf ise, velilerin keşf ve ilhamı her ne kadar vahiy mesabesinde olmasa da, Allah Rasûlü'ne gelen vahyin haber verilmesi ve tespiti yönünde değerlendirmesinin yararlı olacağını düşünmektedirler. Hadisçiler, ilham yoluyla gelen rivâyetlerin dinin esası ve ahkâmıyla ilgili olmayan konularda, "uyarma, müjdeleme, kokutma ve teşvik etme" ölçüleri içinde, sahibini bağlamak kaydıyla yararlanılabileceğini, ancak bu yolla herkesi bağlayabilecek bir hükmün sadır olamayacağını, hele din demek olan hadislerin rivâyet ve tashihinin caiz olmadığı görüşünü benimsemişlerdir. Ehl-i tasavvuf ise, keşf ve ilhamı bilgi edinme yollarından biri olarak görmüşler, hatta İbn Arabî ve onun çizgisindeki sufiler, bu yollarla elde edilen bilgiyi daha kesin, nakil yolla gelen bilgiyi zannî ve şüpheden arı olmayan bir bilgi saymışlardır. Bu anlayışları, onları tabii olarak söz konusu yöntemlerle hadis rivâyet ve tashihini normal, hatta daha garantili bir yol olarak görme ve uygulama düşüncesine sevk etmiştir. Bkz: Uysal, Muhittin, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, Yediveren Yayınları, Konya 2001, s. 67-78. Bediüzzaman'ın ifadelerine bakıldığında Cevşen'i İmam Rabbanî ve İmam Gazzâlî'den aldığı beyan etmesi ehl-i tasavvufun düşüncesiyle örtüşen bir konunun olduğunu göstermektedir. Her ne kadar Cevşen'in içeriğinde terğib ve terhib çerçevesinde sayılabilecek konular olsa da, tashih edilen konunun hadis olması ve hadisçilerin ilham yönünü kabul etmemelerinden dolayı, Cevşen rivâyetinde zikredilen büyük vaatlerin İslâm'ın genel hükümlerine ters düşmesi hasebiyle bu noktada dikkate alınmaması en doğru yol gibi görünmektedir.

mümkün ve gelebilen feyizlerin nihayetsizliğini göstermek için pek az bir kısmını Muhibir-i Sadık (s.a.s.) haber vermiş ve teşvik için müphem ve mutlak bırakmış. Sonra, mürûr-u zamanla, o kazıye-i mümkün ve mutlaka, bilfiil vâki ve külliye telâkki edilmiş.

d. Yirminci Lem'â-i İhlâs'da, bir adama beş yüz senelik bir genişlikte bir Cennet verilmesine dair olan bir hâşiye var. Ona da bak, gör ki, o koca Cennetin verilmesi, bilmediğimiz tarzda bir malikiyet değil, belki insan nasıl hususi hanesine çok cihetlerle mâliktir, sahiptir; öyle de, zemin yüzündeki şeylere çok duygularıyla bir nevi mâliktir, tasarruf ve istifade edebilir. Hem koca dünyayı, benim hanemdir, bana vermiş ve güneş lambamdır diyebilir. Demek bazı fevkalade, harika ve akıl haricindeki bir kısım sevaplar, bu mezkûr hakikate bakar.²⁹

Bediüzzaman, Cevşen'i her gün okuduğunu ve arkadaşlarının da okumasını, eğer okurlarsa onun kendilerini nurlandıracağını beyan etmektedir. "Otuz beş seneden beri her gün Cevşen'i okudum. Muarız ve zındıklar itiraz parmaklarını uzatmasınlar. İnşallah yakında o mübarek Cevşenü'l-kebir, nurcuları şevkiyle tenvir edecek."³⁰

Bediüzzaman Said Nursî için Cevşen'in önemi şu ifadelerinden açıkça görülmektedir. "Hazret-i Hasan (r.a.) altı aylık hilâfetiyle beraber *Risâle-i Nur*'un Cevşenü'l-kebir'den ve Celcelutiye'den aldığı bir kuvvet ve feyizle vazife-i hilâfetin en ehemmiyetlisi olan neşr-i hakaik-i imaniye noktasında Hazret-i Hasan (r.a.)'ın kısacık müddetini uzun bir zamana çevirerek tam beşinci halife nazarıyla bakabiliriz."³¹

²⁹ Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası*, s. 142-143.

³⁰ Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası*, s. 284.

³¹ Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası*, s. 65.

Bediüzzaman, Cevşen'in maddi ve manevi zehirlere karşı koruyucu yönünün olduğuna da şu şekilde işaret etmektedir: "Münafık düşmanlarımın maddî ve mânevî zehirlerine karşı gerçi Cevşen ve evrâd-ı kudsiye-i Şah-ı Nakşibend beni ölüm tehlikesinden, belki yirmi defa kutsiyetleriyle kurtardılar, fakat maatteessüf, asabımda ve sinirlerimde ve hassasiyetimde, o zulümden öyle şiddetli bir tesir, bir heyecan, bir teellüm, bir teneffür gelmiş ki, en samimi dostumu ve tam sadık bir kardeşime bir saat yanımda tahammül edemiyorum, ruhum kaldırmıyor."³²

Bediüzzaman Said Nursî, Cevşen'in Ehl-i sünnet kaynaklarından gelmediğine dair bir bilgi vermemektedir. Aksine Şia kaynaklarından geldiğini ifade ediyor ve bunun hilafına düşünceleri ise yadırgamaktadır. O'nun Cevşen'e Ehl-i Sünnet kaynaklarında olmayan sadece Şia'nın ikinci derece kitaplarındaki rivâyete değer vermesi birkaç noktadan açıklanabilir:

Bediüzzaman, doğup-büyüdüğü bölge Bitlis'in Şia dünyasına yakın olması hasebiyle Cevşen'i tanımış olabilir. *Risâle-i Nur*'dan yukarıda naklettiğimiz ifadelerinde Cevşen'i ilham yoluyla aldığını belirtse de yaşadığı bölgenin Şia dünyasına yakınlığının da onu öğrenmede etkisinin olabileceğini göz ardı etmemek gerekmektedir.

Bediüzzaman'ın Cevşen'e değer vermesinin diğer bir sebebinin ise mezhepsel bakışlardan ziyade Şia- Ehl-i Sünnet birlikteliğini arzu ettiğine işaret vardır. Çünkü o, Şia dünyasında yaygın olan rivâyetlerden sadece Cevşen'e değil, onun yanında Celcelütiyye'ye de önem vermektedir. Bu durum, onun mezhepleri göz önünde bulundurup aralarında ayırım yapılmasını istemediğini göstermektedir.

³² Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası*, s. 123, 129.

Bediüzzaman, yaşadığı dönem itibariyle imanî konuların Müslümanlar açısından önemini düşünmektedir. Çünkü yaşadığı dönem, insanların Kur'an-ı Kerim'i bile öğrenmek için gizli hareket ettiği bir noktada, Bediüzzaman'ın, toplumun imanının kurtarılması gerektiği düşüncesinin varlığını *Risâle-i Nur*'dan tespit etmek mümkündür. Cevşen'de de Allah'ın isimlerinin olması ve Ehl-i Beyt aracılığıyla gelmesi, söz konusu duaları zikretmesine vesile olmuş görünmektedir.

2.Şia ve Cevşen

Cevşen, Şia'nın önem verdiği önde gelen dört hadis kitabında yer almamaktadır. Söz konusu dört hadis kitabını yazan müelliflerin vefat tarihleri 328/939 ile 460/1067 arasındadır. Bu dört kitapta, Küleynî'nin *el-Kâfî fi usûli'd-din*'de yalnızca Hz. Peygamber'in değil, Hz. Ali, Muhammed Bakır ve Caferi Sadık'ın bile söylemesi mümkün olmayanlarla birlikte 16199 rivâyet bulunmaktadır. el-Kummi'nin *Men la yahzuruhu'l-fakîh* isimli çalışmasında 9044, et-Tûsî'nin *Tehzîbu'l-ahkâm*'da 13559 ve *el-İstîbâr*'da 5551 rivâyet bulunmaktadır.³³ Şia'nın en fazla önem verdiği bu dört kitapta toplam 44353 rivâyet bulunmaktadır. Muhammed Bakır gibi Şia imamlarından gelen ve haklarında uydurulan rivâyetlerin bile bulunduğu söz konusu kitaplarda Cevşen'in bulunmaması dikkat çekicidir. Cevşen'in isnadında yer alan Muhammed Bakır, özellikle el-Küleynî'nin *el-Kâfî*'sindeki rivâyetlerin hemen hemen hepsinin isnadında yer almaktadır.³⁴ Dolayısıyla zikredilen söz konusu rivâyetlerin içinde Cevşen'in olmaması, dört müellifin en son vefat

³³ Sofuoğlu, Cemal, "Şia-i İmamiyyenin Hadis Anlayışı", Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu, İstanbul, 1993, s. 266-268; Çakan, İsmail Lütfi, *Hadis Edebiyatı*, MİFVY, İstanbul, 1997, s. 291-293.

³⁴ Sofuoğlu, Cemal, "Şia-i İmamiyyenin Hadis Anlayışı", Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu, s. 266-268.

tarihleri dikkate alındığında, onun sonradan meydana getirildiği şüphesini ortaya çıkarmaktadır.

Şia, hadis kitaplarına aldığı hadislerin belirli sahabilerden ve Ehl-i beyt'ten olmasını tercih etmektedir. Ehl-i beytin dışında kalan sahabilerden özellikle Selmân-ı Farisî ile birlikte Hz. Peygamber'in bir dönem kölesi olan Ebû Rafî'nin nakillerini de kabul etmektedirler. Hz. Peygamber'in kölesi Ebû Râfi, uhud savaşına katılan sahabilerdendir.³⁵ Ebû Râfi, Şia dünyası için fevkalade önemli bir sahabidir. Şia'nın kullandığı hadislerde ilk sırada her ne kadar Hz. Ali zikredilse de, onun hadislerini ilk cem edenin Ebû Rafî olduğu kaydedilir. Bu hususu, Hz. Ali'nin yazdığı hadisleri ilk cem edenin Ebû Râfi olduğu şeklinde anlamak mümkündür. Bir gün Muhammed Bakır'ın meclisinde bir meselede ihtilaf vaki olur. İmam, "Oğlum, kalk Ali'nin kitabını getir" der. Büyük ve kalın bir kitap getirirler, aradıkları meseleyi orada bulurlar. İmam Muhammed Bakır, "Ali'nin hattı, Rasûlüllâh'ın imlasıdır" der. Bu olay, Hz. Ali'nin sahifesinin imamların elinde olduğunu gösterir.³⁶ Hz. Ali'nin hadislerini yazan ve toplayan Ebû Râfi'den Cevşen hakkında herhangi bir naklin olmaması oldukça dikkat çekici bir durumdur. Çünkü Ebû Râfi, hadisleri cem etmemiş aynı zamanda nakletmiştir. Ebû Râfi'nin kütüb-i sitte ile birlikte Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i, Mâlik'in *Muvatta*'ı ve Dârimî'nin *es-Sünen*'inde 43 rivâyeti bulunmakta olup, söz konusu rivâyetlerin çoğu Hz. Peygamber'in yakın çevresinde gördüğü olaylardan meydana gelmektedir.³⁷

3.Ehl-i Sünnet ve Cevşen

³⁵ İbnü'l-Esîr, İzzettin Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, Kâhire 1989, I, 25.

³⁶ Sofuoğlu, Cemal, "Şia-i İmamiyyenin Hadis Anlayışı", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, s. 264-265.

³⁷ Aydınlı, Abdullah, "Ebû Rafî", *DİA*, İstanbul 1994, X, 211.

Ehl-i Sünnet kitaplarında Cevşen bulunmamaktadır. Ehl-i Sünnet kaynaklarındaki hadislerin sayısı sahabe ve tabiinin sözleri de dâhil tekrarsız 30.000 civarında tahmin edilmektedir.³⁸ Mükerrerleriyle birlikte 1.500.000'i bulduğu tahmin edilen³⁹ hadislerde Cevşen tespit edilememektedir.

Allah Rasûlü'nden gelen rivâyetlere bakıldığında bu kadar uzun bir hadise rastlanılmamaktadır. Çünkü Allah Rasûlü çok uzun konuşmayı arzu etmeyen bir metot takip etmektedir. O'nun vaazları incelendiğinde çok kısa olduğu hatta Cuma vaazlarının birkaç kelimeden meydana geldiği tespit edilmektedir.⁴⁰

Cevşen hakkında nakledilen rivâyetin okuyanlar açısından faziletlerine bakıldığında çok büyük vaatler içerdiği görülmektedir. Yani "Az bir amele karşılık büyük mükâfatlar verildiği" ifade edilmektedir. Mevzu hadis kitapları incelendiğinde, az amele çok sevap vaad ediliyorsa o rivâyetin uydurma olma ihtimaline karşı okuyucular uyarılmaktadırlar.⁴¹ İbn Salah (v. 643/1245), hadis uydurma yollarını anlatırken, uydurulan rivâyetlerin içinde uzun uzun hadislerin olduğunu belirtmiştir.⁴² Cevşen'in bazı kitaplarda 50-60, bazılarında 14-15 sayfa olması İbn Salah'ın sözleriyle değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü Cevşen rivâyeti, Allah Rasûlü'nün zikrettiği hadislerin şekil ve muhtevasıyla uyuşmamaktadır. Aynı şekilde O'ndan gelen dua kitaplarına bakıldığında da

---

³⁸ Karataş, Mustafa, *Hadislerin Sayısı*, Nun Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 241.

³⁹ Karataş, Mustafa, *Hadislerin Sayısı*, s. 241.

⁴⁰ Yeşil, Mahmut, *Va'z Edebiyatında Hadisler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2001, s. 50.

⁴¹ Kandemir, Yaşar, *Mevzu Hadisler*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 183.

⁴² Ebû Gudde, Abdülfettâh, *Mevzû Hadisler*, İnsan Yayınları, İstanbul 1997, s. 105.

benzer durum söz konusudur.⁴³ Allah Rasûlü'nden gelen duaların büyük oranda kısa olduğu müşahede edilmektedir. Cevşen'in de bir dua olduğu düşünüldüğünde, sadece bu noktaya bakarak, bu rivâyetin Allah Rasûlü'ne ait olma ihtimalinin fevkalade zayıf olduğunu söylemek mümkündür.

Cevşen'de Allah'ın 1001 isminden bahsedilmektedir. Mezkûr duanın Cebrail vasıtasıyla geldiği ifade edildiğine göre kudsi hadis konumundadır ve Allah Teâlâ'nın muradıdır şeklinde düşünülebilir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Esmâü'l-hüsnâ hakkında Ehl-i Sünnet kaynaklarında bu meyanda bir hadisi mevcut değildir. O'ndan gelen rivâyetlerde Allah'ın 99 isminden bahsedilmektedir ki rivâyet şu şekildedir: "Allah'ın 99 ismi vardır. Kim bunları ezberlerse cennete girer. Şüphesiz Allah tektir, tek olanı sever"⁴⁴ Bu rivâyetin dışında Allah Rasûlü'nden Esmâü'l-hüsnâ zikredilerek ve rakam verilerek başka bir hadis tespit edilememiştir. "İslam âlimleri, hicri II. asırdan itibaren Esmâü'l-hüsnâ üzerinde düşünmeye başlamışlardır. Âlimlerin büyük çoğunluğu 99 ismini tamamlamaya ve onların nelerden oluştuğunu tespit etmeye çalışmışlardır. Bazıları ise, rakamın farklı olabileceğinden hareketle 100, 127, 300 ve 500 rakamlarını hem hadisler hem de Kuran-ı Kerim açısından belirlemeye çalışmışlardır. Âlimlerin genel olarak tespitlerinin 100 civarında olduğu ortaya çıkmıştır. Ehl-i Sünnet dünyasında mesele bu şekilde iken, Şia dünyasında da aslında çok farklı değildir. Şii literatüründe 99 isim hadisi, Hz. Ali'den rivâyet edilerek liste verilmekte bazı kaynaklarında ise Hz. Ali ile Ebû Hüreyre rivâyeti birleştirilerek sayı 133'e çıkarılmaktadır. Ayrıca Şii âlimlerin Kur'an-ı Kerim'den

⁴³ Dua konusuyla alakalı Buhârî'nin *Edebü'l-müfred* ve Nevevî'nin *el-Ezkâr*'ına bakılabilir.

⁴⁴ Buhârî, Daavat, 68.

çıkardığı esmâ sayısının 127 olduğu ifade edilmektedir.”⁴⁵ Hem Şia dünyası hem de Ehl-i Sünnet âlimlerinin değerlendirmelerinde Cevşen dışında 1001 isimden bahsedilmediği, aksine 99 isim üzerinde değerlendirmelerde bulunulduğu tespit edilmektedir.

Sonuç

Müslümanlar için dua etmek son derece önem arz etmektedir. Bu, hem Allah Teâlâ'nın hem Rasûlüllâh'ın tavsiyeleri olarak bilinmektedir. Bu çerçevede Kur'an-ı Kerim'deki dualarla birlikte Allah Rasûlü'nün tavsiyeleri de Müslümanlar için dua etmede örnek teşkil etmektedir. Tabiidir ki her bir mü'min, kendi istekleri çerçevesinde dualarını şekillendirebilir. Dualarında Allah Rasûlü'nün tavsiyelerini dikkate alanlar için rivâyetlerin sıhhat dereceleri önem arz etmektedir. Kitaplarımızda birçok dua örneği bulunmaktadır. Bunlardan birisi de Cevşen'dir. Makalemizde Cevşen'in hem isnad hem metin hem de mezheb ve âlimlerin görüşleriyle değerlendirmesi yapılmıştır. Şia'nın ikinci derece kaynaklarında bulunan ve Ehl-i Sünnet hadis kitaplarının hiç birinde bulunmayan Cevşen'in hem isnad hem de metin açısından problemlili olduğu tespit edilmiştir. İsnad açısından, Şia kaynaklarının birinci derece kitaplarından ziyade ikinci derece bir kaynaktan geçmesi isnadı zayıflatan en önemli noktadır. İsnadda geçen en son ravi olan Musa Kazım'ın vefatından 701 yıl sonra hicri 905'te Cevşen'in Kef'amî'nin *Beledü'l-emin* isimli kitabında geçmesi rivâyetin sonradan oluşturulma ihtimalini gündeme getirmektedir ki bu ihtimal fevkalade güçlüdür. Çünkü Cevşen'in geçtiği kitapların hepsi Kef'amî'yi ilk kaynak olarak vermektedir. Ondan daha önce bir kaynak ise tespit edilememiştir. Metin açısından bakıldığında, Allah Rasûlü'den

⁴⁵ Konu ile ilgili geniş bilgi için bk: Topaloğlu, Bekir, “Esmâü'l-hüsnâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara 1995, XI, 404-418.

gelen bu kadar uzun rivâyet en azından Ehl-i Sünnet kaynaklarında bulunamamıştır. Zira Allah Rasûlü'nün vaaz metodunda uzun uzun konuşma mevcut değildir. Rivâyetin Allah Rasûlü'nün hayatında da aksi yönlü yansımaları vardır. Mesela, rivâyette uhud savaşında zırhını çıkardığından bahsedilmektedir. Ancak Allah Rasûlü'nün hem uhud savaşında hem de diğer gazvelerde 1 veya 2 zırh kullandığı tespit edilmiştir. Cevşen rivâyetinin faziletine dair metnin içinde verilen bilgilerle nakledenlerin hayatları çelişmektedir. Mesela rivâyette “Bu dua, seni ve ümmetini başlarına gelecek olanlardan koruyacak” ibaresi geçmektedir. Ancak Allah Rasûlü'nün uhud savaşında dişi kırılmış, yanaklarına kırılan miğferinin parçaları saplanmıştı. Rivâyetin isnadında yer alan Hz. Ali ve Hz. Hüseyin şehid edilmiş, Hz. Hasan ise zehirlenmiştir. Bugün de, yanında Cevşen'i taşıyan insanların başlarına her türlü sıkıntı gelebilmektedir. Her şeyden önce, “Bu dua, seni bela ve musibetlerden koruyacak, başka şeye gerek yok” inancı, Allah Rasûlü'nün birçok uygulamasına ters düşmektedir. Çünkü O, tedbiri elden bırakmayan bir yapıya sahiptir; sahabilere de bu çerçevede tavsiyelerde bulunmuştur. Dolayısıyla Cevşen, Allah'ın isimlerini içinde barındıran güzel bir duadır. Herhangi bir Müslüman, salt anlamda bir dua olarak onu okuyabilir. Ancak Hz. Peygamber'e ait olduğu yönde hem isnad hem de metin açısından açık bir delil tespit edilememiştir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybanî, *el-Müsned*, nşr. Şuayb Arnaûd, Müessesetü'l-Kurtuba, Kâhire 1375.
- Aydınlı, Abdullah, "Ebû Râfi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul 1994, X, 211.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu's-sahîh*, nşr. Mustafa Dîb el-Buğa, Dâru İbn Kesîr, Lübnan 1407.
- Çakan, İsmail Lütfi, *Hadis Edebiyatı*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları (MÜİFY), İstanbul 1997.
- Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eşâs es-Sicistânî, *es-Sünen*, nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, Dâru'l-Fikr, y.y., ts.
- Ebû Gudde, Abdülfettâh, *Mevzû Hadisler*, İnsan Yayınları, İstanbul 1997.
- en-Nisâbüri, Hâkim Mustafa b. Abdullah Ebû Abdullah, *el-Müstedrek ala's-sahihayn*, nşr., Mustafa Abdülkadir Ata, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1411.
- Gümüşhanevî, Ahmet Ziyâüddîn, *Mecmûatü'l-ahzâb: Şazeli, Nakşibendi, Muhyiddin el-Arabi*, y.y., t.s.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kasım Ali b. el-Hasen, *Tarihü Dimâşk*, nşr. Abdulkadir Bedran, Suriye 1332.
- İbn İshak, Ebû Abdullah Muhammed b. İshak b. Yesar, *es-Siretü'n-nebeviyye* thk. Ahmet Ferid el-Mezidi, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1424.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Mektebetü'l-maârif, Beyrut ts.
- İbnü'l-Esîr, İzzettin Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-târih*, Dâru Sadır, Beyrut 1965.

- İbnü'l-Esîr, İzzettin Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, Dârü's-Şaab, Kâhire 1989.
- Kandemir, Yaşar, *Mevzû Hadisler*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1997.
- Kandemir, Yaşar, "Tedbiri Elden Bırakmamak", *Altınoluk Dergisi*, İstanbul 2004, sayı: 221, s. 28.
- Karataş, Mustafa, *Hadislerin Sayısı*, Nun Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Kefâmî, Takıyyüddîn İbrahim b. Ali b. Hasen b. Muhammed el-Âmilî, *Beledü'l-emîn ve'd-dir'u'l-hasîn*, thk. Alâüddîn el-A'lamî, Müessesetü'l-A'lemî, Beyrut 1418.
- Meclisî, Muhammed Bakır b. Muhammed Taki b. Maksud Ali, *Bihârü'l-envâri'l-câmia li-düreri ahbari'l-eimmeti'l-ethar*, Müessesetü'l-Vefa, Beyrut 1403.
- Muhammed Rızâ el-Muzaffer, *Akâidü'l-imâmiyye*, Mektebetü'l-ebhasi'l-akaidiyye, Tahran ts.
- Müslim, Ebû'l-Huseyn el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut ts.
- Safedî, Selahaddin Halil b. Aybek b. Abdullah, *el-Vâfi bi'l-vefâyât*, Neşriyatü'l-İslâmiyye, byy., ts.
- Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.
- Sebzevarî, Hacı Molla Esrar Hadi b. Mehdi Hadi-i, *Şerhu duâ'i'l-cevşeni'l-kebîr*, thk. Necefkulî Habibî, Danişgâh-ı Tahran, Tahran 1296.
- Sofuoğlu, Cemal, "Şia-i İmamiyyenin Hadis Anlayışı", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, İstanbul 1993.

- Topaloğlu, Bekir, “Esmâü'l-hüsnâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), Ankara, 1995, XI, 404-418.
- Toprak, Mehmet, “Cevşen”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), Ankara 1993, VII, 462-464.
- Usta, Aydın, “Zırh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), Ankara 2013, XLIV, 391-394.
- Uysal, Muhittin, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, Yediveren Yayınları, Konya 2001.
- Üzüm, İlyas, “Şia”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2010, XXXIX, 118.
- Vakıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Eslemî *Kitâbü'l-meğâzî*, thk. Marsden Jones, Alemü'l-Kütüb, Beyrut 1966.
- Yeşil, Mahmut, *Va'z Edebiyatında Hadisler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2001.
- Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Osman, *Târîhu'l-islâm ve Vefeyâtü'l-meşâhîri ve'l-a'lâm* nşr. Ömer Abdü's-Selâm et-Tedmirî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1987.
- Zirikli, Hayreddîn Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Fârisî, *el-A'lâm kâmûsu terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ*, Dâru'l-İlim, Beyrut 2002.